

İbn Teymiye

HÜSEYN B. MANSUR

EL – HALLAC

Tercüme ve Araştırma

Prof. Dr. Mikail BAYRAM

HÜSEYN B. MANSUR EL-HALLAC

ISBN : 975-95410-8-4

damla offset®

Tel : (0332) 342 06 88 - KONYA

MİKAIL BAYRAM

İbn Teymiye

**HÜSEYN B. MANSUR
EL – HALLAC**

Tercüme ve Araştırma
Prof. Dr. Mikail BAYRAM

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

1000

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
HULULİYYE FELSEFESİ.....	15
HÜSEYN B. MANSUR EL-HALLAC	
SİDDİK Mİ, YOKSA ZİNDİK MİYDİ ?	
.....	25
Hallac Bir Zındık İdi	25
Hallac'dan Bazı Haberler	26
ŞEYTANÎ HALLERİ OLANLARDAN	
Bazı Haberler	40
Hız. Peygamberin Deccallar ve Büyük	
Deccal Hakkında Verdiği Haberler .	51
Hallac da Bir Deccal İdi.....	53

dönemin ünlü mutasavvıflarından ders aldı. Daha sonra onlardan ayrıldı. Fars, Horasan, Maverâünnehr'in muhtelif şehirlerinde dolaştı. Bir ara Hindistan'a gitti. 296H. Yılında (907 M) Mekke'ye geldi. Oradan Basra ve Bağdad'a döndü. Orada etrafında talebeler topladı. Kısa zamanda ünü Bağdad'ın ilmî ve fikrî çevrelerinde duyuldu. Muhalifleri onun sihirbazlıkla meşgul olduğunu, sihirbazlıkla insanları yoldan çıkardığını, itikatlarını bozduğunu öne sürdüler ve onu tutuklattılar. Tutuklu iken de faaliyetlerini sürdürüyordu. Karmatîlerin lideri Cennâbî ile ilişki içindeydi. Bu yüzden hicrî 309 yılında mahkemeye sevk edildi. Sonunda idama mahkum edildi. Hicri 309 yılının ilkbaharında (26 Mart 922 M.) idam edilirken de önce çarpmıha çekilmiş, sonra cesedi yakılarak külleri Dicle'ye atılmıştır.

Hüseyin b. Mansur el- Hallac'ın tutuklanması ve mahkumiyetinin asıl sebebi Karmatî propagandacısı olması, hululîyye inancına sahip olarak Allah'ın kendisine hulûl ettiği iddiasında bulunması olmuştur. Basra körfezi çevre-

sinde kurulan Şii Karmatî devleti lideri Cennabî'nin arkadaşı olarak Bağdad'ta Cennabî lehinde misyonerlik faaliyetleri ile siyasîlerin gazabını üstüne çekmiştir. Fakat onu mahkeme eden kadılar (hakimler) ve ilim adamları onun öğretilerinin şer'a (kanunlara) muhalif olduğu gerekçesi ile idamına hükmetmişlerdir.

Hüseyin b. Mansur el- Hallac'ın idam edilmesinden sonra tasavvufî çevreler onun haksız olarak öldürüldüğünü, mazlum ve şehit olduğunu, onu idam eden kadıların onun sahip olduğu yüksek fikirlerine akıl erdiremediklerini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla bu çevreler Hallac'ın büyük bir kahraman olduğuna hükmetmişlerdir. Dinin toplumsal yapı ve düzeni korumayla ilgili kanun ve kurallarına bağlı olanlar Hallac'ın faaliyet ve öğretilerinin dinin ve toplumun düzenini bozmaya yönelik olduğunu, toplumsal yapıyı, huzur ve güveni korumak adına onun ölüm ile cezalandırılmasının yerinde ve gerekli olduğunu savunmuşlardır. Tasavvufa meyyal sünnî çevreler ise, Hallac'ın

manevî sarhoşluk(sekr) halinde şer'a (kanunlara) muhalif sözler söylediğini, fiiller işlediğini, bu yüzden dinî sorumluluğu bulunmadığını, fakat toplumun düzen ve güvenini korumakla görevli olan kadıların da onu idam etmekle şer'a uygun bir iş gördüklerini ve isabetli hareket ettiklerini iddia etmişlerdir. Yani Hallac sarhoşluk halinde söylediği söz ve öğretilerinden dolayı dinî bir sorumluluğu bulunmadığı bu söz ve fiillerden ötürü idama müstehak olduğunu kabul etmişlerdir. Böylece Hallac'ı ve muhaliflerini dinî sorumluluktan beri kılmışlardır.

Bu eserin esası, ünlü Hanbeli müctehid Takiyü'd-din Ahmed ibn Teymiye'nin(728/1327) "el- Hallac hel kâne sıddıkan ev zındıkan " sorusuna cevap olarak yazdığı fetva niteliğindeki risaledir. Bu risalede ibn Teymiye, Hüseyin b. Mansur el- Hallac hakkındaki görüş ve kanaatını temellendirmek ve delillendirmek için onun hakkında tarihî ve dinî bilgiler de vermektedir. Bu bakımdan risaleyi tercüme ederken İbn Teymiye'nin iddia ve görüşlerinin ve

kendisinden önceki eserlere yaptığı göndermelerin kaynakları dipnotlar halinde göstermeyi uygun gördük. Böylece bu küçük risalenin daha inandırıcı olmasını sağlamaya çalıştık. Ayrıca İbn Teymiye'nin görmediği ve kullanmadığı iki önemli kaynakta Hallac hakkında çok önemli bulduğum bilgilerin de burada yer alması için o eserlerdeki Hallac hakkında verilen bilgileri de tercüme ederek risalenin sonuna ekledik. Bu iki eserden biri ünlü filozof, astronom ve matematikçi Ebu Reyhan el- Beyrunî'nin " Asarü'l- bakiye" sidir. Diğeri de Beyrunî gibi Gazneliler devri bilgini olan Ebu'l Maali Muhammed Fakih-i Belhî'nin " Beyanü'l- edyan" adlı eseridir.

Aslında Hüseyin b. Mansur el-Hallac olayı İslâm Kültürü ile İran Kültürü'nün tanışması safhasında meydana gelen çatışmaların bir parçasıdır. Bir başka ifade ile Sami kültürü ile Ari Kültürü'nün uyumsuzluğundan doğan pek çok problemlerden bir tanesidir. Mansur el-Hallac İran Kültürünün derinliklerinden gelen bir kültür ve fikir

adamıdır. Bu kültürel kimliğini siyasî, dinî ve sosyal boyutta ortaya koymaktadır. Şakik-i Belhî, Bayezid-i Bestamî ve daha başkaları bu kültürel ortamdan gelen insanlardır. Bunlara karşı olan Cüneyd el- Bağdadî, Ahmed b. Hanbel ve daha başkaları İslâmiyetle birlikte İran Kültür muhitine gelen Samî Kültürü'nün temsilcileriydi. Dolayısıyla Mansur el-Hallac'ın yargılanmasının böyle bir siyasî ve kültürel boyutu bulunmaktadır. İbn Teymiye bu konuyu ele alırken sadece tarihî bir vakıanın meydana geliş biçimini tesbite çalışmakta ve bu vakıayı İslâmî ölçülerle değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bu itibarla bu risalede Mansur el- Hallac'ın idam edilmesi olayının kültürel derinliği, arka plânı bulunmamaktadır. Vakıa eski İslâm bilginleri ve araştırmacılar da bu konuyu böyle bir boyutta ele almış değiller. Biz de bu olayın yalnız tarihî ve dinî boyutunu açıklamak amacıyla bu risaleyi halkımızın istifadesine sunuyoruz.

Bu çalışma aslında bir makale olarak hazırlanmıştı. Fakat Huseyn b.

Mansur el-Hallac ve onun sahip olduğu dinî-tasavvufî meşrebi hakkında açıklayıcı bilgiler verme gereğı duyulduğu için konu etrafında yan bilgiler de çalışma içinde yer aldı ve hacmi büyüdü. Böylece bu çalışmayı müstakil bir kitapçık halinde yayınlamayı uygun gördüm.

Temmuz 2003

Prof. Dr. Mikail BAYRAM

HULULİYYE FELSEFESİ

Hulûl felsefesi eskiden beri mutasavvıflar arasında büyük bir ilgi görmüştür. Bir çok ünlü mutasavvıfların “Hulûliyye” mezhebine mensup oldukları görülmektedir¹. Tasavvuf tarihinde en etkileyici Hulûliyecî hiç şüphesiz Hüseyin b. Mansur el- Hallac (309H. – 921H) dır.

Bu felsefe Allah'ın varlıkların ve insanın suretine girdiği inancına dayanmaktadır. Bazı Hristiyan mezheplerde Cenab-ı Allah'ın Hz. İsa'ya hulûl ettiği

¹ Hucvirî, *Keşfûl-Mahcûb*, Tehran 1338, s. 334-338.

etkisinde yetişmiş olan mutasavvıflar vasıtası ile Anadolu'da derin bir etki yaratmıştır. Selçuklular zamanında Anadolu'da faaliyet gösteren ve kendilerine Cavlakî denilen Kalenderî dervişler 'Hululî' inançtaydılar.Bu itibarla Anadolu'nun kültürel yapılanmasında bu inanışın derin etkisi bulunmuştur. Bugün hâlâ bazı dinî zümreler arasında bu inanç devam etmektedir. Özellikle Nusayrîler arasında bu inanış biçimi canlılığını korumaktadır.

İşte burada tercümesini sunduğumuz İbn Teymiye tarafından kaleme alınan risale yukarıda kısaca izah edilen 'Hulûliyye' Felsefesi'ne reddiyedir.Dinler tarihi açısından olduğu kadar, Tasavvuf Tarihi açısından da önemi haiz bulunduğu için tercümesine gayret edildi.

İBN TEYMIYYE

HUSEYN B. MANSUR

EL- HALLAC

Prof. Dr. Mikail BAYRAM

**HÜSEYN B. MANSUR
EL-HALLAC SİDDİK Mİ,
YOKSA ZİNDİK MİYDİ ?**

Sual: Alimlerin ileri gelenleri (R. A.) Hüseyin b. Mansur el-Hallac hakkında ne diyorlar. O bir sıddik mi, yoksa bir zındik miydi? Allah'tan korkan, Allah dostu ve Rahmani halleri bulunan bir ermiş kişi mi, yoksa sihirbaz ve şarlatan biri miydi? Acaba Müslüman alimlerin onayı ile sabit olan zındıklığından dolayı mı, yoksa mazlum olarak mı öldürüldü? Lütfen bize bu konuda fetva veriniz; istifade edelim.

Cevap: Şeyhü'l-İslam Ebu'l-Abbas Takiyü'd-Din Ahmed b. Abdu'l-Halim b. Abdü's-Selam İbn Teymiye (K.R.) a-

lemelerin rabbı olan Allah'a hamd ederek cevap verdi:

Hallac Bir Zındık İdi

Hallac, hem kendi ikrarı, hem reddi ile sabit olan zındıklığından ötürü öldürülmüştür⁶. Kat'i olarak ispat edilen bu durum, Müslüman alimlerin ittifakı ile öldürülmesini gerekli kılmıştır. Onun haksız olarak öldürüldüğünü söyleyenler ya inkarcı münafık yahut sapık cahil kimselerdir.

Öldürülmesini gerektiren şeyler, ondan duyulan ve yayılan küfr cinsinden sözlerdir. Birçok sözlerinden bazıları öncelikle öldürülmesine sebep teşkil etmiştir. Allah'tan korkan ermiş bir kişi değildir. Ancak kendisine mahsus bir kısmı şeytani, bazısı nefsanî bazıları da şöyle yada böyle şeriata uygun düşebilecek ibadet ve riyazetleri ve tasavvufî halleri vardı.

⁶309 (921-22) yılında Bağdat'ta öldürülmüştür.

Hallac'dan Bazı Haberler

Hindistan'a giderek orada çeşitli sihir oyunları öğrendi⁷ ve sihir hakkında tanınmış bir eserin de yazarıdır. Bu eser bu gün de mevcuttur. Yalancı harikuladelikleri ve şeytani sözleri bulunmaktadır.

İlim adamları onun hakkında pek çok haberleri eserlerine almışlardır.

⁷İbnü'l-Cevzi "el-Muntazam Fi't-tarih" adlı eserinde Hallac'ı anlatırken şunları yazmaktadır: Hindistan, Horasan, Maveräünnehr ve Türkistan gibi birçok beldelerde bulundu. (VI, 161) Sonra şöyle devam etmektedir: Ali b. Ahmed el-Hasib'den şöyle dinledim. O diyor ki, babam bana şunları anlattı: "Halife Mu'tezid beni Hindistan'a gönderdi. Gemide yanımda Hüseyin b. Mansur adında biri vardı. Gemiden inince kendisine bu ülkeye niçin geldiğini sordum. Bana, sihir öğrenip onunla halkı Allah'a yöneltmek için geldiğini söyledi." Bkz. Ravzatü'l-Cennat, s. 225; Kitabü'l-Uyun ve'l-Hadayık, (Dımaşk 1972), IV, 213-217; Attar, Tezkiretü'l-Evliya, Tahran 1370, I, 583-595.

İbn Ali el-Hutabi⁸ gibi onun zamanında yaşayan birçok ilim adamları onun hayatını yazmışlardır. Bu zat, “Bağdat Tarihi” adlı eserinde onu anlatmıştır. el-Hafız Ebu Bekr el-Hatib el-Bağdadi de “Tarihu Bağdad” adlı eserinde el-Hallac’a geniş yer vermiştir⁹. Keza Ebu Yusuf el-Kazvini onun hakkındaki haberleri bir ciltlik bir eserde toplamıştır¹⁰. Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzi, bu konu-

⁸Tam adı Ebu Muhammed ismail b. Ali el-Hutabi olup, İbn Teymiye’nin “Mecmu’ul-feteva”sında (III, 483) adı geçmektedir. “Tarihu Bağdat” adlı eserinde el-Hallac’ın öldürülüşünü şahsen gördüğünü bildirmektedir. Bu zat Tarihe dair büyük bir eser de yazmıştır. 269 (882-883) yılında doğmuş, 350(961) yılında vefat etmiştir. Hayatı için bkz. Tabakatü’l-hanabile, II, 118-119; el-İber, II, 286; el-Lübab, I, 379; el-Alam, I, 316.

⁹ Bkz. Tarihu Bağdad, VIII, 112-141.

¹⁰ Tam adı Ebu Yusuf Abdu’s-selam b. Muhammed b. Yusuf b. Bindar el-Kazvini olup Mu’tezile mezhebinin ileri gelenlerindendir. 393 (1003) yılında doğmuş, 488 (1095)’de ölmüştür. Çok hacimli bir tefsirin de yazarıdır. Hayatı hakkında bkz. en-Nücumu’z-

da “Reful-lücac fi ahbari’l-Hallac” adlı bir eser yazmıştır¹¹. Ayrıca “el-Muntazam” adlı eserinde de el-Hallac’a geniş yer vermiştir¹².

Ebu Abdu’r-Rahman es-Sülemi, “Tabakatü’s-sofiye” adlı eserinde pek çok mutasavvıfların Hallac’ı kınadıklarını, onu red edip sofi ve bir tarikat şeyhi olarak kabul etmediklerini ve ona hücum ettiklerini yazmaktadır¹³. Onu

Zahire, V, 165; Duvelu’l-İslam, II, 13; Lisanü’l-mizan, IV, 11-12; ez-Zahabi el-İber, III, 321; el-A’lam, IV, 131; el-Lübab, I, 379.

¹¹İbnü’l-Cevzi (597/1200), “el-Muntazam” adlı eserinde (VI, 162) Hallac’ı anlattığı gibi, kısaca “Ahbarü’l-Hallac” diye bilinen, “el-Katiu li Mahalli’l-lucac bi mahalli’l-Haccac” adında bir ciltlik ayrı bir eser de yazmıştır. İbn Receb “Zeyl ala Tabakati’l-Hanabile” adlı eserinde (I, 418) İbnü’l-Cevzi’nin bu eserinden bahs etmiştir.

¹² el-Muntazam fi’t-tarih, VI, 160-164.

¹³Sülemi, “Tabakatü’s-sofiye”sinde (s. 307-311) Hallac hakkında şöyle demektedir: “Mutasavvıflar onun hakkında farklı görüştedirler. Çoğu onu reddetmiş ve tasavvufun

red eden ve ona hücum edenlerden biri de Ebu'l-Kasım el-Cüneyd'dir¹⁴. Cüneyd

dışında kabul etmişlerdir. Bazıları onu kabul etmiştir." Ayrıca bkz. Ravzatü'l-cennat, s. 236.

¹⁴ Ali İbnü'l-Enceb es-Sai, "Ahbarü'l Hallac" adlı eserinde (Paris, 1936, s. 38) Ebu Muhammed el-Cisri'den naklen şöyle dediğini nakletmektedir: "Cüneyd'i gördüm, Hallac'ın aleyhinde konuşuyordu. Amr b. Osman el-Mekki, Ebu Ya'kub en-Nehrcuri, Ali b. Sehl el-İsfehani ve Muhammed b. Davud el-İsfehani de aynı şekilde onu zemmediyorlardı" Aynı kitapta (S. 92) Ahmed b. Yunus'un şöyle dediği bildirilmektedir: "Bağdad'da bir ziyafettedik. Orada bulunan Cüneyd, Hallac'tan söz açtı. Onun sihirbaz olduğunu söyledi ve onu şarlatan ve göz boyacı olarak tarif etti". "Ravzatü'l-cennat"da (s. 225) Hallac gençken Cüneyd ile Bağdad'da arkadaş idiler. Sonra Hallac seyahate çıktı. Bir zaman sonra Bağdad'a dönünce Cüneyd'in yanına gitti. Bir konuda ona soru sordu, fakat cevap alamadı. Ancak Cüneyd, Hallac'a "Sen sorduğun soruyla bir iddiada bulunuyorsun" dedi. Bunun üzerine Hallac, ondan dargın ayrıldı. Bkz. Aynı kitap, s. 234. Yafii'de "Mir'atü'l-Cinan" adlı eserinde (II, 259) buna benzer bir haber nakletmektedir. Ayrıca bkz. el-Fark beyne'l-

el-Bağdadi hayatta iken Hallac henüz öldürülmemişti. Hallac, Cüneyd'in ölümünden sonra öldürüldü. Cüneyd 298 (910) da vefat etti¹⁵. Mansur ise 300 yılından sonra öldürülmüştür.

Hallac'ı deveye binmiş olarak Bağdad'a getirdikleri zaman "bu Karmati misyoneridir." Diye tanıtıyorlardı¹⁶. Sonraları bir süre tutuklandı.

fırak, s. 158.

¹⁵ Adı Ebu'l Kasım el-Cüneyd b. Muhammed el-Hezzar'dır. Bazen ona el-Kavariri derler. Mutasavvıfların ileri gelenlerindendir. 297 veya 298 (910) da öldüğü bildirilmiştir. Hayatı için bkz. Sülemi, Tabakatü's-Sofiye, s. 151-163; Şa'rani et-Tabakatü'l-kübra, I, 72-74; el-Muntazam fi't-tarih, VI, 105-106; Tarihu Bağdad, VII, 241-249; el-A'lam, II, 137-138.

¹⁶ Hüseyin b. Mansur el-Hallac'ın yaşadığı devir, Karmatiler'in en güçlü olduğu bir devirdir. Karmatiler'in lideri Ebu Said el-Cennabi, Basra ve Bahreyn halkını etrafına toplayarak isyan etti. Başlangıçta devlet kuvvetlerini yendi, çok sayıda asker öldürdü. Daha sonra devlet kuvvetlerine yenik düştü ve 286 (889)'de öldürüldü. Oğlu Süleyman el-

Mahkemesi sırasında tövbe etmiş olabilir diye ilim adamları, onun zındıklığı hakkında iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. Çünkü tövbesinde samimi olduğu açık seçik bilinmediğinden, “tövbesi kabul edilip öldürülür mü, öldürülmez mi?” mes’elesi ortaya çıkmaktadır. Bir kısım ilim adamları tövbesinin kabul edileceği ve öldürülemeyeceği yönünde fetva vermişlerdir. Alimlerin çoğu da tövbesinin kabul edilemeyeceği ve öldürülmesi gerektiği yönünde fetva vermişlerdir. Zira eğer tövbesinde samimi idi ise bu dünyada kendisine ölüm cezası uygulanır ama öbür dünyada Cenab-ı Allah onu mukafatlandırır. Uygulanan ceza onun temizlenmesine vesile olur. Hırsız ve zâninin de mahkeme sırasında tövbe etmelerinin hükmü de aynıdır. Her halükarda ceza uygulamasına gidilir. Ancak eğer tövbelerinde sadık ve samimi iseler, Ahiret günü bu tövbeleri günahlarının kefaretidir, yalancıkdan tövbe etmiş iseler uygulanan ceza suçlarının karşılığıdır.

Dolayısıyla eğer Hallac da kendisine ölüm cezası uygulandığı sırada gönül-

den tövbe etmiş ise bu tövbesinden dolayı Cenab-ı Allah kendisini mükafatlandıracaktır. Eğer yalandan tövbe etmiş ise kafir olarak ölmüş olur.

Öldürüldüğü zaman kendisinden hiçbir keramet sadır olmamıştır. Yere akan kanının yerde Allah (ﷻ) yazdığını¹⁹ veya öldürülünce Dicle suyunun kesildiğini söyleyenler²⁰ yalancıdır. Bu tür sözleri nakledenler ancak cahil ve münafıklardır. İslam düşmanları ve zındıklar bu tür haberleri uydurmuşlardır. Hatta bu kimseler “Muhammed

¹⁹ Bu haberi, el-Münavi “el-Kevakibü'd-derari” adlı eserinde (II, 25), el-Hansari, “Ravzatü'l-cennat”ında (s. 235) nakletmektedir. Ayrıca bkz. Taha Abdu'l-Baki Surur, “el-Hallac Şehidü't-tasavvufi'l-İslami, Kahire 1961, s. 190.

²⁰ Oysa İbn Hallikan “Vefeyatü'l-a'yan”ında (I, 407) Hallac'ın öldürüldüğü yıl Dicle'nin suyunda büyük bir artış olduğunu bildirmiştir. Hallac'ın yakınları ise, bunun Hallac'ın külünün Dicle'ye atılmış olmasından kaynaklandığını iddia etmişlerdir. Ayrıca bkz. el-Bidaye ve'n-nihaye, XI, 143; Ravzatü'l-cennat, s. 235.

b. Abdullah'ın şeriatı Allah'ın velilerini öldürüyor" gibi hezeyanlarda bulunuyorlar. Bir çok peygamberler ve yakınları öldürülmüşlerdir. Peygamberimiz (A.S.)'ın pek çok ashabı ve tabiinden ve salih insanlardan öldürülenlerin sayısını ancak Cenab-ı Allah bilir. Üstelik bunlar kafir, inkarcı ve zalimlerin kılıçlarıyla öldürüldüler. Hiçbirinin kanı yerde Allah'ın adını yazmamıştır. Kaldı ki, kan necistir. Onunla yüce Allah'ın adını yazmak caiz değildir. Acaba Hallac bunların hepsinden daha mı hayırlı bir kişiydi? Onun kanı, onların kanından daha temiz miydi?

Öldürüleceği zaman feveran gösterdi, tövbe etti. Fakat tövbesi kabul edilmedi²¹. Eğer yaşasaydı pek çok cahiller

²¹ Hallac'ın kendisinin katli için fetva veren alimlere şöyle dediği nakledilmiştir: "Belim bükülmüş haldeyim. Kanım haramdır. Bana iftira edip, katlimi mübah görmenez size helal olmaz. Ben İslam itikadındayım. Yolum sünnet yoludur. Sünnete dair yazdığım eserler bulunmaktadır. Onun için kanımı dökmekten sakının." Bkz. Vefeyatü'l-a'yan, I, 407; Tarihu Bağdad, VIII, 139; Yafii, Mir'atü'l-cinan, II,

fitne çıkaracaklardı. Çünkü bir takım şeytani halleri, sihir oyunları ve şarlatanlıkları vardı. Bu yüzden şeytani haller, sihirbazlık oyunlarına değer verenler onu ta'zim ediyorlardı. Fakat Hallac'ın halini çok iyi bilen Allah dostu alimlerden hiçbiri onu ta'zim etmemişlerdir. Kuşeyri'nin "er-Risale" adlı eserinde hoş bulduğu bazı sözlerini naklettiği halde mutasavvıflar arasına onu almamıştır²². Şeyh Ebu Ya'kub en-Nehrcuri kızını onunla evlendirmişti. Onun zındık biri olduğunu öğrenince kızını ondan ayırdı²³. Amr b. Osman

259; Ravzatü'l-cennat, s. 235; Kitabü'l-Uyuni ve'l-hadayık, IV, 217.

²² Şa'rani "Tabakatü'l-kubra"da (I, 92) Hallac'tan bahsederken; Kuşeyri'nin hüsnüzanna dayanarak onu tezkiye etmiş, akidesinin de kitap ve sünnete uygun olduğunu söylemiştir. Eserinde bahsettiği şeyhlerin Hallac hakkında söyledikleri sözleri derlemiştir. Eserinin 6. Sahifesinde de Hallac'ın "Kim gerçek tevhidi idrak ederse o kimseden niçin ve nasıl soruları kalkar." sözünü nakletmiştir.

²³el-Muntazam fi't-tarih, VI, 162; Tarihu Bağdad, VIII, 121; el-Bidaye ve'n-nihaye, XI,

diyor ki: Bir defasında Hallac'la beraberdim. Kur'an-ı Kerim okuyan birini dinledi ve sonra "Ben de şu Kur'an gibi bir eser yazabilir ve onun gibi söz söyleyebilirim." diyordu. Hallac'ın bu iddiasından dolayı Amr b. Osman onun kafir olduğuna hükmetmiştir²⁴.

135; ez-Zehebi, el-İber, II, 140'de bildirildiğine göre Ebu Zur'a şöyle demiştir: "Ebu Ya'kub el-Akta'nın şöyle dediğini duydum. Kızım Hüseyin b. Mansur el-Hallacile evlendirdim. Onu doğru bir yolda görüyordum. Fakat bir müddet sonra onun sihirbaz, yalancı ve dinsiz olduğunu öğrendim." Bu şahsın adı "Tabakatü's-sofiye"de (s. 370) Ebu Ya'kub en-Nehrcuri olarak geçmektedir.

²⁴ İbn Hacer, "Lisanü'l-mizan"ında (II, 314) anlattığına göre Muhammed b. Yahya er-Razi'den naklen Amr b. Yahya el-Mekki'nin Hallac'ı tel'in ederek şöyle dediğini nakletmektedir: "Eğer gücüm yetse idi, onu kendi elimle öldürmeyi isterdim." Bu kanaatinin sebebini sorduğumda ise şöyle dedi: "Kur'an'dan bir ayet okudum. Bana şöyle dedi: Kur'an gibi bir eser te'lif edebilir ve onun gibi söz söyleyebilirim." Amr b. Osman el-Mekki'ye ait olan bu hikaye için bkz. el-Bidaye ve'n-nihaye, XI, 135; el-Fark beyne'l-fırak, s.

Hallac her seviyeden insanları celbedecek ve kendisine hayran bırakacak şeyler sergiliyordu. Bu yüzden Sünni Müslümanlara göre o Sünni, Şii'lere göre o Şii mezhebindendir. Kâh zahid kılığına girer, kâh asker kılığına girerdi²⁵.

Bazı hariku'l-adelikler sergilerdi. Şöyle ki: Bazı arkadaşlarını önceden meyve ve helva sakladığı çölde bir yere gönderirdi. Sonra halktan bir cemaati alıp oraya yakın bir yere getirir ve onlara "Bu çöl ortasında ne istiyorsanız size getireyim." derdi. İçlerinden biri meyve veya bir tatlı isteyince, "Bekleyin!" der ve oraya gider, önceden hazırlanan ve saklanan helva ve meyveyi getirirdi. Tabii orada bulunanlar bu durumu onun bir kerameti olarak değerlendirirlerdi²⁶.

158.

²⁵ el-Muntazam, VI, 161; el-Bidaye ve'n-nihaye, XI, 137.

²⁶ Bu olayı İbnü'l-Cevzi "el-Muntazam"da (VII, 161) tesbit etmiştir. "el-Bidaye ve'n-nihaye"de de (XI, 137) buna benzer bir olay nakledilmektedir. Bakıllani de Hallac'ın sergilediği hariku'l-adelikleri "el-Beyan ani'l-fark

Hallac, simyacıydı. Bazen Şeytanlar ona hizmet ediyorlardı. Bu Şeytanlar Abu Kubeys Dağı'nda onunla beraber oluyorlardı ve kendisinden helva talep ediyorlardı. O da bulundukları yerin yakınlarında bir yere giderek tabak içinde onlara helva getirirdi. İşin iç yüzü araştırılınca, bu helvanın Yemen'de Helvacılar Çarşısı'ndan çalınmış olduğu ve Şeytanlar tarafından oraya götürüldüğü ortaya çıkarılmıştır²⁷.

beyne'l-mucizat ve'l-keramat ve'l-kehanet ve's-sihr" (Beyrut 1958, s. 76) adlı eserinde anlatmaktadır.

²⁷Bu olayı Hatib el-Bağdadi, "Tarihu Bağdad"da (VIII, 125-126) nakletmektedir. İbnü'l-Enceb es-Sai de "Ahbarü'l-Hallac"ında (s. 40-41) bu olayı Ebu Ya'kub en-Nehrcuri'den naklen vermektedir. Ayrıca Hallac'ın, dükkanından helva çalınan adama helvasının parasını gönderdiğini de rivayet etmektedir.

Şeytanî Halleri Olanlardan

Bazı Haberler

Şeytani halleri bulunan Hallac'tan başka kişiler de ortaya çıkmışlardır. Zamanımızda ve başka zamanlarda yaşamış pek çok bu türden kişileri biliyor ve tanıyoruz. Nitekim böyle bir şahıs şu anda Dimaşk'ta bulunuyor. Şeytan, onu Salihyye Bağı çevresinden alıp Dimaşk çevresindeki köylere götürüyor. Havadan gelerek içinde insanların bulunduğu evlerin çatısına inmekte ve insanların gözü önünde içeriye girmektedir. Geceleyin Babu's-sağır'e (Küçük Kapı) gelir²⁸ ve oradan geçerek şeytan arkadaşı ile birlikte şehre girer. En sapık insanlardandır²⁹.

²⁸Dimaşk şehrinin altı kapısı vardı. Bu kapılardan biri de "Babü's-sağır" (Küçük Kapı). Bkz. İbnü'l-Fakih, Muhtasarı Kitabı'l-Büldan, Leiden 1302, s. 106.

²⁹ Makrizi de "Hutat" adlı eserinde (Lübnan tab'ı, s. 339) Hallac'ın cinlerin yardımına mazhar olduğunu yazmakta ve şarlatanlık yapan başka kişilerden de bahsetmektedir.

Böyle bir adam da Şevbek'te³⁰ Şahide denilen köydeydi. İnsanların gözü önünde havada uçar, dağlara inerdi. Şeytanı onu gezdiriyordu. Yol keserdi. Böyleleri genel olarak sapık şeyhlerdi. Ebu'l-Mucip adında birine de "el-Bavşi" deniyordu³¹. Gece karanlığında kendisine çadır kuruyorlardı. Sac üstünde ekmek pişiriyorlardı. Allah'ı zikretmedikleri gibi içlerinde Allah'ı zikr eden biri de bulunmuyor ve Allah'ı zikre vesile olabilecek bir kitapları da yoktu. Sonra bu el-Bavşi gözler önünde havaya yükselir, yanındaki şeytanla konuşması, şeytanın ona söylediği sözleri duyulurdu. Kim gülse veya ekmek çalsa, def çalınırdı, kimin çaldığı görünmezdi. Ona sorulan soruların cevabını şeytan kendisine bildiriyordu. Soru soranlara kendisine sığır, at gibi şeyler adayıp, üzerinde Allah'ın adını anmadan onları kesmelerini emrederdi. Bunu yerine

³⁰ Şevbek, Şam, Amman ve Kızıldeniz arasında bir kaledir. Bkz. Mücemül-Buldan, (Beyrut 1397/1977) I-VI.

³¹ Kamusu'l-Muhit'de, "el-Bavş"e fakir, düşkün, düşkün insan anlamı verilmiştir.

getirince dilekleri, hacetleri yerine gelirdi.

Bir başka şeyh vardı. Bizzat kendisi bana söyledi. Kadınlara tasallutta bulunur “havarat” denilen küçük çocuklar üzerinde livata fi’lini gerçekleştirirmiş. İki gözünün arasında iki beyaz benek bulunan siyah bir köpek bana gelmekte ve bana: “Falan oğlu falan kimse sana bir bağışta bulundu, yarın onu sana getireceğiz. senin için ben onun dileğini yerine getirdim.” der. Böylece bu şahsa o bağış getirilir. İşte bu Müslüman olmayan şeyh bu mükâşefeye mazhar oluyor.

Gene bu şeyh: “Benden bir harikü’l-ade olarak lavanta çiçeği istenince bir an kendimden geçerim. Kendime gelince lavantayı ya elimde veya ağzıma konmuş olarak buluyorum. Bunu kimin koyduğunu bilmiyorum. Yürüdüğüm zaman önümde, üstünde bir nur bulunan siyah bir sütun bulunur.” diyor. Bu şeyh tövbe edip, oruç tutup, namaz kılınca, haramlardan sakınınca o siyah köpek yok oldu, harikü’l-adelikler ve lavanta çiçeği vs.de yok oldu.

resulünden ve mu'mince davranışlarından uzaklaştıkça şeytana yakınlık elde ederler. Havada uçarlar. Şeytan da onlara arkadaşlık eder. Karşılarında bulunanları medyunlaştırır. Bunu yapan da şeytanlardır. Bunlardan bazıları yiyecek hazırlar, sofraya kurar, ibriği havaya tutup suyla doldurur. Bütün bunları şeytanlar yapmaktadır. Genel olarak cahil insanlar da bu yapılanları, Allah'tan korkan Allah dostlarının gösterdikleri kerametlerden ayırt edemeyerek yanılığa düşerler. Oysa bunlar tamamen sihirbaz ve kahinlerin sergiledikleri şeylerden ibarettir.

Rahmani hallerle nefsanî halleri birbirinden ayıramayanlar hak ile batılı birbiriyle karıştırırlar. Keza kalbi Allah'ın nuru ile nurlanmayan, iman aydınlığı ile aydınlanmayan, Kur'an-ı Kerim'e tabî olmayanlar da hak ve doğru olan yolla batıl ve yanlış birbirinden tefrik edemezler. Gerçekle hayali birbirinden ayıramayacağı gibi Yemameli Müseyleme'nin ve diğer yalancıların durumu ile peygamberlerin hali arasındaki farkı da göremez. Oysa bunlar yalancılarıdır.

Hız. Peygamberin Deccallar ve Büyük Deccal Hakkında Verdiği Haberler

Resulu'llah (A.S.) buyurdular: "Aranızda kendilerini peygamber olarak takdim eden otuz yalancı Deccal çıkmadıkça kıyamet kopmaz³³."

Deccallar'ın en büyüğü Büyük Deccal'in fitnesidir ki Meryem oğlu İsa (A.S.) tarafından öldürülecektir³⁴.

³³İmam Müslim, "Sahih"inde (VIII, 189, Kitabü'l-füten) Ebu Hüreyre'den naklen bildirdiğine göre Allah'ın Resulü (A.S.) şöyle buyurmuştur: "Kendilerini peygamber sayan otuza yakın Deccallar çıkmadıkça kıyamet kopmaz." Bunu Ahmed b. Hanbel "Müsned"inde (XII, 218) rivayet etmiştir. Bu hadis Buhari'nin "Sahih"indeki (IV, 200, Kitabü'l-Menakıb, Alametü'n-nübüvve fi'l-İslam bölümü) bir hadisin parçasıdır.

³⁴ Deccal'in İsa Mesih tarafından öldürüleceği haberini, Müslüm "Sahih"inde üç ayrı yerde rivayet etmiştir. Bkz. Kitabü'l-füten, VIII, 184-185; Babün fi fethi'l-Kostantiniyye, VIII, 198; Babu zikir'd-Deccal, VIII, 201.

Cenab-ı Allah, Adem'den kıyametin koptuğu ana kadar Büyük Deccal'in fitnesinden daha büyük bir fitne yaratmamıştır. Müslümanların namazlarında bu Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınmaları emredilmiştir³⁵. Gökyüzüne emrederek yağmur yağdıracağı, yere emrederek nebat bitireceği rivayet edilmiştir³⁶. O bir mu'min kişiyi öldürdükten sonra ona "Kalk!" deyince o kişi dirilip kalkar ve ona derki: "Ben senin rabbınım." Bunun üzerine o mu'min, ona "Yalan söylüyorsun. Sen Resulullah (A.S.)'ın haber verdiği tek gözlü yalancısın. Allah senin basiretini artırmıştır." deyince, Deccal onu tekrar öldürür.

³⁵Namazların son teşehhüdünden sonra Mesihü'd-Deccal'in fitnesinden Allah'a sığınmaları Resulullah'dan rivayet olunduğu kesindir. Bu konuda Ashab'dan pek çok haber nakledilmiştir.

³⁶ İmam Müslim, "Sahih"inde (VIII, 197, Kitabü'l-futen, Zikrü'd-Deccal bölümü) Ebu'n-Nuvas'tan rivayet edilen hadiste Resulullah (A.S.), Deccal hakkında şöyle demiştir: "Göğe emreder, yağmur yağdırır; yere emreder, yerde nebat bitirir."

Üçüncü defa da öldürmek ister ama kendine boyun eğdiremez. O, İlahlık davası gütmektedir.

Resulullah (A.S.) böyle iddiada bulunanların foyasını ortaya çıkaran üç belirtiyi açıklamıştır.

1- Deccal tek gözlüdür. Oysa Rabb'im bundan münezzehtir.

2- İki kaşının arasında "Kafir" yazılıdır. Okumayı bilsin, bilmesin her mu'min o yazıyı okuyabilir³⁷.

3- Hiç kimse ölmeden önce yaratani göremez. Oysa Deccal kendisini yaratıcı olarak takdim etmektedir³⁸.

³⁷ Deccal'in evsafı hakkında pek çok hadisler bulunmaktadır. Bkz. Buhari'nin Enes (R.A.)den rivayet ettiği hadis (Sahih, IX, 60, Kitabü'l-futen, Babu Sıfatı'd-Deccal); Müslim "Sahih" (VIII, 195, Kitabü'l-futen, Babu zikri'd-Deccal ve sıfatihi ve ma maahu)

³⁸Bu tesbit, bir Hadis-i Şerifin parçasıdır. Bkz. Müslim "Sahih", VIII, 193. Ayrıca Darımi, "er-Red ala'l-Cehmiye"de (s. 51) bu hadisi kullanmaktadır. İbn Macce'nin "Sünen"inde (II, 36) geçen uzunca bir hadiste de aynı ibare bulunmaktadır. Ahmed b.

Bu söylenenler Büyük Deccal ile ilgilidir. Büyük Deccal'den başka Deccaller de var. Bunlardan bazıları peygamberlik iddiasında bulunur. Nitekim Allah Resulü, "Ahir zamanda yalancı Deccaller gelecektir. Sizin ve atalarınızın duymadığı yalanlar söylerler. Onlardan sakının onlardan sakının."³⁹ buyurmuşlardır.

Hallac da Bir Deccal İdi

Hiç şüphe yok ki Hallac da Deccallardan biridir. Ancak öldürülmeden önce "tövbe etti mi, etmedi mi?" diye sorulabilir. Onu Cenab-ı Allah bilir. Bilinmeyen bir hususta bir şey söylemek doğru olmaz. Fakat küfür olan sözler söylemiştir ve bu sözler Müslümanların ittifakı ile öldürülmesini ge-

Hambel'in "Müsned"inde (V, 324) geçen hadiste de gene aynı ibare mevcuttur.

³⁹ Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bu hadis için bkz. Sahih-i Müslim (Babun fi'duafa ve'l-Kezzabin), I, 9.

rekli kılmıştır. En doğru bilgi Allah'a aittir.

EBU REYHAN MUHAMMED
EL-BEYRUNÎ'YE GÖRE
EL-HALLAC

Ebu Reyhan Muhammed el Beyrunî İslâm dünyasının yetiştirdiği en ünlü matamatikçi, astronom ve filozoftur. Miladî 973 yılında Harezm'de doğdu. 1048 yılında Gazne'de vefat etti. Ömrünün ilk dönemlerini Harezm'de geçirdi. Daha sonra Mazenderan'da hüküm süren Kabus-ı Vişumgir'in yanına gitti. "Asaru'l-Bakiyye" adlı eserini bu hükümdara sundu. Sonra tekrar memleketi Harezm'e döndü. Gazneli Mahmud Harezm'e düzenlediği seferde Beyrunî'yi tanıdı. Onu beraberinde Gazne'ye götürdü. Gazneli Mahmud'un Hindistan

seferlerine katıldı. Hindli filozof ve din bilginleriyle tanıştı. Onlarla bilgi alışverişlerinde bulundu. “ Tahkik mâ li'l-Hind’ adlı eserini telif etti. Beyrunî’nin astronomi ve matematiğe dair çok önemli eserleri vardır. En ünlü eseri Gazneli Mahmud’un oğlu Sultan Mesud’a sunduğu el- Kanunu’l- Mes’ûdî ‘ adlı eserindir.

Asaru’l- Bilad adlı eserinde Hüseyin b. Mansur el- Hallaç hakkındaki tespitlerini aşağıda sunuyoruz

HALLAC’IN HURUCU:

Müseyleme’den sonra Hüseyin b. Mansur el-Hallac adında bir zat ortaya çıktı. Başlangıçta halkı Mehdi’ye bağlanmaya da’vet ediyordu. Onun Deylemdeki Talekan şehrinden çıkacağını söylüyordu. Bu yüzden Hallac’ı yakalayıp Bağdad’a götürdüler ve hapse attılar. Bir hile ile kuşun kafesten uçtuğu gibi kaçtı.

Bu adam aslında bir şarlatan idi. Kimle karşılaşırsa itikadını ona açardı

ve onu kendine çekmeye çalışırdı. Sonra şu iddiayı öne sürdü: Ruhü'l-Kudus (Hz. İsa)'un kendisine hulul ettiğini ve varlığının İlahlaştığını iddia etmeye başladı. Dost ve arkadaşlarına mektublar yazarak bu hüviyetini onlara şu unvanlarla açıklıyordu. İlk ve ezeli HU (o), parlayan ışık, asıl varlık, bütün hüccetlerin (belgelerin) en mükemmel belgesi, Rablerin Rabbi, bulutları yaratan, ışık saçan kandil, daima muzaffer olan Tur'un Rabbi olan kişi gibi sıfatlarla kendisini anıyordu⁴⁰.

Bağlıları ona yazdıkları mektublarda, ona şöyle hitab ediyorlardı: "Ey İlah! Her türlü kusurdan arınmış ve maddi varlıktan beri, Ey herşeyin özü, lezzetlerin son noktası. Ey Azim! Ey Yüce! Şehadet ederiz ki kadim yaratıcı ve varlığı aydınlatan sensin. Her yer ve ortamda ayrı bir surette tecelli etmişsindir. Bizim zamanımızda da Hüseyin b. Mansur olarak zu-

⁴⁰el-Fihrist adlı eserin yazarı İbnü'n-Nedim, Hallac'ın zamanına Beyruni'den daha yakındır. O da Mansur'un mulhid, sihirbaz ve şarlatan olduğunu yazmaktadır.

hur ettin. Senin en küçük kulun sana muhtacdır. Sana sığınmış ve sana yöneliyor. El açmış senin affını umuyor. Ey her kusur ve ayıbı gören!”

Hüseyn b. Mansur, kendi davası ve inancı hakkında bir çok eserler yazdı. Bunlardan bazıları şunlardır: “Kitabu Cem’il-ekber ve’l-asğar”, “Tasinü’l-ezel” ve “Kitabu nurin aslen”. Halife el-Muktedir Billah hicri 301 (913-914) yılında onu tanıdı. Ona sopa attırdı. El ve ayakların parçalayıp atıldılar, neticede cesedini yakıp külünü Dicle’ye döktüler. Bütün işkencelere rağmen onu hiç konuşturamadılar. İşkencelerden hiç mi hiç rahatsızlık duymadı. Yüzünü bile ekşitmedi.

Ona bağlı olan bir gurup insanlar hala mevcutturlar. İnsanları Mehdi’ye yöneltmeye çalışıyorlar. Beklenen Mehdi’nin Talikan’dan zuhur edeceğine inanıyorlar. Ta’rif ettikleri Mehdi, efsane kitaplarında sözü edilen Mehdi’nin aynısıdır. İddia edildiğine göre bu Mehdi çıkınca dünyayı adaletle dolduracak, zulüm ve haksızlıkları bertaraf edecektir. Gene bu efsanevi kitapların bir kısmında Mehdi’nin Muhammed b. Ali

olduğu kabul ediliyor. Bu Muhammed Mehdi'nin ölmeyip bu zamana kadar da'vete devam ettiğini iddia ediyorlar. Muhtar es-Sekafi, bu Muhammed Hanefiyye adına da'vette bulunmuş ve onun Mehdi olduğunu bildirmiştir. Günümüzde de onu bekleyenler var. Bu kimseler Mehdi'nin sağ olduğunu, Razavi Dağı'nda saklanmış olduğuna inanıyorlar. Aynı bunlar gibi Ümeyye Oğulları da Süfyani'nin çıkacağına inanıyorlar. Gene bu efsanevi kitaplarda Decca'nın İsfahan'dan çıkacağı yazılıdır. Fakat astrologlar Deccal'in Yezdgerd'den 466 yıl sonra Retail Adası'ndan çıkacağını iddia etmişleridir. İncil'de de Deccal, "Antichriste" olarak geçmekte ve onun belirtileri, özellikleri ta'rif edilmiştir. Hristiyan keşişler eserlerinde ve İncil yorumlarında bu konuda çok şeyler yazmışlardır⁴¹.

⁴¹ Zerdüşt'ün Avesta'sında da beklenen kurtarıcı yani Mehdi "Eşizrika" (Sahibü'z-zaman) diye anılmaktadır.

FAKİH-İ BELHÎ'YE GÖRE EL-HALLAC

Ebu'l- Mealî Muhammed Fakih-i Belhî, Gazneliler devri bilginlerinden-
dir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Hic-
rî 481 (1088 M.) yılında vefat etmiştir.
Behli olan bu zatın hayatı hakkında çok
az bilgi bize ulaşmıştır. Biricik eseri
"Beyanü'l- edyân" dinler tarihine dair
ilk Farsça eserlerden sayılır. Bu eser
asırlarca meçhul kalmıştır. Yakın geç-
mişte İran'da Abbas İktal tarafından
tanıtılmış ve yayınlanmıştır⁴².

⁴² Ebu'l-Ma'âlî Muhammed b. Nîmet-i Ale-
vî-i Fakîh-i Belhî, Beyânu'l-Edyân, Tehran
1376, S.125-130

Fakih-i Belhî'nin " Beyanu'l- edyan" (s. 125-130) da yer alan Hallac hakkındaki görüşlerini tercüme ederek burada sunuyoruz.

HÜSEYN B. MANSUR B.MUHAMMED EL-HALLAC'IN HABERLERİ

Harun Abdu'l-Aziz el-Küttab el-Uraci'nin kaleme aldığı risalede Hüseyin b.Mansur hakkında şunları okudum: Fars bölgesindeki Beyza'dandı. Babası Beyza'da bir sanatkar idi. Saffariler hükümdarı Amr b.Leys ondan haraç talep etti. Ona uygun olmayan bir cevap verince Amr b.Leys onu öldürdü. Dedesi de Mecusi idi ve Mecusi olarak öldü.

Hüseyin Mansur da bir müddet hallacılık (yün atıcılığı) yaptı. Daha sonra hanıkah hizmetine yöneldi ve Ebu'l-Edyan-ı Sufi'ye talebe oldu. Mekke'de sufi duaları öğrendi. Sonunda Amr b.Osman-ı Mekki ile aralarında kavga çıktı. Amr ona sövdü, onu dövdü ve Mekke valisine şikayet etti. Hüseyin Hallac oradan kaçtı ve Hindistan'a gitti.

Altı yıl orada kaldı. Orada yoga, sihirbazlık, göz boyamacılık öğrendi ve kimyagerlik yapmaya başladı.

Elli kişi ile kafa kafaya verdiler. Bu kafadarların her birine sufi elbisesi giydirdi. Ellerine bir baston verdi ve zekat toplattırdı. Basra'ya geldi. Arkadaşları ile zahitlik, fakirlik ve dilencilik yaptı. Sehl b.Abdullah-ı Tüsteri'nin bir kısım sözlerini öğrendi ve halka öğüt vermeye başladı. Nihayet Basra'nın iki güçlü adamı Muhammed el-Cullab el-Basri ile İbn Ahmed b.Abdillah b.Umran'ın bir talebesi ona mürit oldular. Bu ikisi de güçlü ve zengin adamlardı. Güç ve servetleriyle Hallac'a destek oldular. Hallac da inancını açığa vurdu: "Her kim yaşayışında üstün ahlak ile donanır ve nefsinin istek ve arzularını bastırıp buna dayanırsa melekler derecesine yükselir ve zamanla beşeriyet (insani) özelliklerden sıyrılıp ruhani bir varlık olur. İşte o zaman Allah'ın ruhu kendisine girer (hulul eder). Meryem oğlu İsa'ya hulul ettiği gibi". Bir takım sihir ve şarlatanlıkları halka göstermeye başladı. Sonra kendisini Mehdi olarak ilan etti. Pek çok insanlar onun peşinden

giderek fitne çıkardılar. Bu işleri 301/913 yılında öldürülmesine sebep oldu. Çok büyük iddialarda bulundu. Davranışlarının çoğu Şeriat'a uygun idi.

Abdullah Muhammed el-İsfahani anlatıyor: Hüseyin Hallac İsfahan'a geldi. Sekiz fersah şehrin dışında yakınlarıyla beraber karargah kurdu. Geniş, güzel ve hoş bir yere yerleştiler. Burada gösterilere başladı. İsfahan ileri gelenlerine mektuplar yazarak onları huzuruna davet etti. Yanına gelenlere, "Allah sizin yanı başınıza gelmiş bulunuyor" diyordu. Pek çok halk ona bağlandılar. İsfahan'ın ileri gelenlerinden biri onu görmeye geldi ve kendisini dinledi. Ona, "keramet ve delillerinden birini bana göster" dedi.

Hallac ona, "pek çok delil ve kerametlerim var, şimdi onlardan birini sana göstereyim" dedi. Yanında bulunan hizmetçilerinden birine "Bana besili bir oğlak getir" dedi. Hizmetçi de gitti, benekli bir oğlak aldı getirdi. Oğlağı o adamın gözü önünde kestiler, derisini yüzdüler. Gene seyredenlerin gözü önünde orada bulunan tandırı yakmalarını emretti. O oğlağı tandıra

koydular ve tandırı kapattılar. Aradan bir zaman geçti. O İsfahan'lı kalktı, tandırın üstünü açtı, tandırı görünce şaşkına döndü, aklı başından gitti. Kendine gelince Hallac gülererek ona, "Ne oldu" diye sordu. Adam, "O oğlağı, o tandırın içinde bir kenarında önündeki yeşil otları yerken görüyorum", dedi. Sonra Hallac'ın yanına geldi. O şaşkın halde iken aklı başına gelince Hallac ona şöyle dedi: "A canım sen o oğlağı gördün mü?". O zat da, "Evet, gördüm" deyince, "Sakin aldanmayasın, bu bir hile ve göz boyamadır", dedi.

Hallac, o İsfahan'lının elini tuttu, onu kendi karargahına bitişik olan evine götürdü. Ona tandırın dibinden bir geçit bulunduğunu ve kesilip soyulan oğlak tandıra sarkıtılıp üstü örtülünce öbür tarafta bulunan adamları tandırın dibindeki geçitten o kesilip soyulan oğlağı aldıktan sonra tandırın dibine yeşil otlar koyup o oğlağın renk ve şeklinde başka bir oğlağı getirip oraya koyduklarını, sonra da tandırın dibindeki o geçidi kapattıklarını gösterdi. İşte bu yaramaz adam bütün bunları İsfahani'ye

gösterdi. İsfahani'nin böylece şaşkınlığı zail olup akli başına geldi.

Bir başka gün İsfahan'da Hallac bir damdan diğerine uçarak geçti. Bu hileyi de Hindistan'da öğrenmişti. Hintlilerde adettir. Huzeyran ağacını veya kargıyı tıraş edip inceltiyor, Çin ipeğini elde ettikleri çıtalara yapıştırıp kuş kanadına benzer kanatlar yapıyorlar. Bu kanatları koltuklarından vücutlarına monte ediyor, rüzgarlı bir günde koltuklarına monte ettikleri o kanatları açarak uçmayı başarıyorlar. Bu uygulama orada yaygın olarak var. Nitekim Mutasım zamanında bir adam Samerra minaresinden aşağıya uçtu. Bu en yüksek minareden aşağıya uçtuğu halde adama hiçbir şey olmadı.

Bu Hallac'ın bir defasında da yalın ayak ateş üzerinde raks ettiğini nakledderler. Bunun hilesi de talk (amyant)tır. Bu talk denilen maddeyi kırmızı toprak ve sirke ile karıştırıp elde edilen maddeye ateş etki etmez. Biz de bunu birçok defalar uygulamışızdır.

Merv'li katip Ebu'l-Hasan anlatıyor: Bir gün Hallac'a; "Seninle ne kadar candan dost ve arkadaş olduğumuzu

biliyorsun. Yıllardır sana inanan ve güvenen bir arkadaşınım. Kerametlerinden birini bana göstermeni istiyorum”, dedim. Olur dedi ve bir gece belirledi. O gece bir sohbet toplantısı oldu. Çeşitli yemekler de hazırlamıştı. Yemek yendikten sonra şarap geldi. Birkaç kadeh aldıktan sonra kendisinden aldığı va'di hatırlatmak için “Hür insan verdiği sözü yerine getirir”, dedim. Hallac da bana, “Huri gılmanları bizzat görmek istermisin?” dedi. Ben de, “Elbet, niçin istemeyeyim?”, dedim. O zaman yüksek sesle bir haykırdı ve ellerini birbirine vurdu. O anda evin köşesinde sanki yer yarıldı ve oradan iki cariyeye peyda oldu. O cariyelerden daha güzel birini görmemiştim. Yeşil ipek bir elbise giymiş oldukları halde bir müddet orada durdular.

Şaşkınlık içinde onlara bakıyor ve şarap içiyordum. Sarhoş olunca Hallac'a dedim: “Bunların bize cilve yapmalarını ve bizimle konuşmalarını söyle ki, neşemiz artsın”. O anda Hallac bana haykırdı ve “Meğer iyi ve sadık bir dost değilmişsin. Görmüyor musun, senin için neler yaptım. Bilmiyor mu-

sun ki, ruhani kişiliğe sahip insan, maddi alem hakkında söz söyleme yetkisine sahip değildir”, dedi. Öfkelen-di, öfke ile ellerini birbirine vurdu ve haykırdı. O anda o iki kız gözden kayboldu. Bir süre hayretler içinde kaldım. Arkadaşlar dağıldılar. Sarhoş idik. Nihayet ben ve Hallac yalnız kaldık.

Kendisine dedim ki: “Biliyorsun ben seni çok iyi tanıyorum. Bu yaptıklarının hepsi hile ve göz boyamadır. Bu dostluğumuza binaen o iki güzel cariyeyi nasıl ortaya çıkardığını bana anlat”. Hallac gülerek şöyle dedi: “Senden hiçbir şey saklamam, ama bir şartım var, sırrımı ifşa etmemen gerek”. Kendisine söz verdim. Beni bir başka eve götürdü. Orada iki kocaman tosbağa vardı. Bu iki tosbağa o kız suretlerinin ayakları altına monte edilmişti. Tosbağalar hareket ettikçe o suretler de ayağa kalkıp hareket ediyordu.

Nihayet bu Huseyn-i Hallac Bağdad'da yakılarak öldürüldü. Külleri Dicle nehrine atıldı.

BİBLİYOGRAFYA

Abdu'l-Kahir el Bağdadî, *el-Fark beyne'l-firak*, neşr. M. Zahid el Kevserî Kahire 1367/1948.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, neşr, Ahmed Şakir, Kahire 1365-1374.

Ali İbnü'l-Enceb es-Sai, *Ahbarü'l Hallac*, Paris, 1936.

Bakıllani, el-Beyan ani'l-fark beyne'l-mucizat ve'l-keramat ve'l-kehanet ve's-sihr, Beyrut 1958.

Buhari, Muhammed bin ismail, *Sahih*, Kahire 1314.

Darimi, ebu Said, *er-Red ala'l-Cehmiye*, Leiden 1960.

Camî, Nuru'din-i Abdu'r-rahman, *Nafahatü'l-üns min hazarati'l-kuds*, Neşr. M. Abıdî, Tehran-1370.

Ebu'l-Ma'âlî Muhammed b.Ni'met-i Alevî-i Fakîh-i Belhî, *Beyânu'l-Edyân*, Tehran 1376.

Ebu Nasr es- Sarrac, Kitabü'l-Luma' Fi't- Tasavvuf, nşr. R.A. Nicholson, Leiden 1914.

Eflaki, Ahmed, Menakibu'l-Arifin, nşr. T. Yazıcı, Ankara 1959-1961, I-II.

el-Hansârî, Mirza Muhammed, Ravzatü'l-Cennat fi Ahvali'l- ülema ve's-saadat , Tahran 1367.

Hucviri,Ebü'l-Hasan Ali b.Osman, Keşfü'l- mahcub,Neşr. V. Jokofsky, Tehran-1373.

el-Münavi, Abdurrauf, el-Kevakibü'd-derari, Kahire (Tarihsiz).

Ez- Zahabî, Duvelu'l-İslam fi't-Tarih, Haydarabad 1364.

ez-Zahabi, el Hafız, el-İber, Kuveyt 1960.

ez-Zirikli, Hayrüddin, el-Alam, Kahire 1373- 1378.

Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya, Tahran 1370.

Hatib el Bağdadî, Tarihu Bağdat, Kahire 1349/1931.

Hucviri, Ebu' Hasan Ali, *Keşfü'l-Mahcûb*, neşr. V. Jokofsky, Tehran 1338

İbn Ebi Ya'la, Tabakatü'l-hanabile, nşr. Muhammed Hamid el Fakiy, Kahire (Tarihsiz) .

İbn Hallikan, Vefeyatü'l-A'yan, Kahire 1367/1948.

İbn Kesir. el-Bidaye ve'n-nihaye, Beyrut 1999, I- XI.

İbn Macce, Sünen, nşr. M. Fuad Abdu'l-Baki, Mısır 1373/1954.

İbn Receb, el -Zeyl ala Tabakati'l-Hanabile, nşr. Muhammed Hamid el-Fakıy, Kahire 1382/1952.

İbn Tağriberdi, en-Nücumu'z-Zahire fi Mulûki Mısra ve'l- Kahire (Daru'l Kütübü'l- Mısriyye)

İbn Teymiye, Takiyyüddin Ahmed, Mu'cemu'l-feteva, nşr. Muhammed bin Abdirrahman, Suuduyye 1398. I- XXXVI.

İbn Teymiye. Cami'ur-Resail,nşr. M.Reşad Salim, Kahire-1389/1969, I.

İbnu'l Esir, Ali bin Muhammed el-Lübab fi tehzi bi'l- ensâb, Kahire 1357-1369.

İbnü'l Hacer, el Askalanî, Lisanü'l-mizan, Haydarabad 1329.

İbnü'l-Cevzi, Ebu Abdu'r-rahman , el-Muntazam Fi't-tarih, Haydarabat 1357, VI.

İbnü'l- Cevzi, Telbisu İblis, Lübnan (Tarihsiz)

İbnü'l-Esir, el-Kamil fi't-tarih, Beyrut 1385/1965.

İbnü'l-Fakih, Muhtasaru Kitabi'l-Büldan, Leiden 1302.

İbnü'l-İmad, Şezaratü'z-Zeheb, Beyrut (Tarihsiz).

İbnü'n-Nedim, el-Fihrist, Beyrut 1978

İmam Müslim bin el Haccac, Sahih, İstanbul 1329-1333.

Kazvini, Asarü'l-Bilad, Beyrut 1389/1969.

İkbal, Muhammed, Seyr-i Felsefe der İran, Tehran-1354.

---Kitabü'l-Uyun ve'l-Hadayık, IV, (Dımaşk 1972).

Makrizi, Takiyüddin Ahmed, Hutat, Lübnan (Mektebetu İrfan tab'ı).

Mevlânâ, Celâlü'd-Din-i Rumi, Mesnevî, nşr. R. Nicholson, Tehran-1376, I-VI.

Sipeh-salar, Feridun b. Ahmed, Menakib-i Hz. Hudavendigâr, Terc. Mithat Bahari, İstanbul 1331.

Sultan Veled, İbtida-name, Terc. A. Gölpınarlı, Ankara 1976.

Sülemi, Ebu Abadurahman, "Tabakatü's-sofiye, nşr. Nuruddin Şeribe, Kahire 1372/1953.

Şa'rani, Abdu'l-vahhab et-Tabakatü'l-kübra, Mısır (Tarihsiz).

Taha Abdu'l-Baki es- Surur, "el-Hallac Şehidü't-tasavvufi'l-İslami, Kahire 1961.

Yafii', Mir'atü'l-Cinan, Haydarabad 1337.

Yakut el Hamavî, Mücemül-Buldan, (Beyrut 1397/1977) I-VI.

